

AZƏRBAYCAN İNSANININ "AYRILAN YOLLARI" BƏDİ-PSIXOLOJİ TƏHLİL MÜSTƏVİSİNDƏ

Təyyar SALAMOĞLU,
ADPU-nun professoru

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Bədii ədəbiyyatda, çox hallarda yayda cəhənnəm istisi ilə, qışda adamın çəkmələrini ayağından çıxaran yapışqan palçıqı ilə xatırlanan bu zonanın təbiətində tapdığı əsrarəngizliklə, Kür gəzintisinin nostalji bir hisslə xatırlanması, doğrudan da, qəhrəmanın (eləcə də müəllifin) Vətən sevgisindəki bütövlüyün və harmoniyanın göstəricisi kimi mənəlanə bilər. Ancaq qəhrəmanın Kür-qırağı xatirələrinin ömrünün ən təlatümlü anında, sanki heç vaxt bu cür çətin sınaq qarşısında qalmadığını düşündüyü bir zamanda onun beynini bu qədər məşğul etməsi təkcə Vətən sevgisinin böyüklüyü ilə izah oluna bilməz. Həm də qəhrəmanın elə bir durumunda ki, ictimai amal onu öz gözündə nəinki yüksəltmək gücündə deyil, üstəlik o özünə, keçdiyi yola tam bir inamsızlıqla baxır. Qəhrəmanın yaddaşında bu xatirələrin önə çıxmasını işarələyən bir məqam xüsusi diqqətimizi çəkir. Bəlli məsələdir ki, Kür Araz Sabirabad rayonu ərazisində qovuşur və bu qovuşmanın gerçəkləşdiyi ərazi Suqovuşan adı ilə tanınır. Sabirabada qonaq kimi gələn milli hissə malik hər bir adam Kür Arazın qovuşduğu məqamı seyr edib, ondan böyük bir zövq almaq fürsətini qaçırmır. Bu mənada Anarın da qəhrəmanı istisna deyil. O, uzun illər əvvəl seyr etdiyi mənzərəni belə xatırlayır: "İkinci gün Kür Arazın qovuşduğu yerə gəlib çıxdılar...Çayqovuşan qəribə bir yer idi - Kür Araz bir-birinə qovuşsalar da, xeyli vaxt bir-birindən ayrı axırdı - rəngləri başqa-başqaydı, hətta adama elə gəlirdi ki, ayrı sürətlərlə axırlar".

Qovuşan çayların "xeyli vaxt bir-birindən ayrı" axması, eyni zamanda, rənglərinin "başqa-başqa" olması diqqətimizi çəkir. Heç şübhəsiz ki, burada təbii bir qanunauyğunluq var. Lakin təsvirin metaforik məzmun daşması fikrimizi daha çox məşğul edir. Suqovuşan haqqında xatirə diqqət çəkən bir zamanda və məkanda önə çıxır. Sanki çayların qovuşması uzun zaman bir-birindən ayrı düşən türk toplumlarının, xüsusən Azərbaycan və Türkiyə türklərinin sovet rejiminin çöküşündən sonrakı qovuşmasını metaforalaşdırır.

Çayların "xeyli vaxt bir-birindən ayrı axması, eyni zamanda rənglərinin də başqa-başqa" olması haqqında qəhrəmanın xəyalında yer alan xatirələr, fikrimizcə, Azərbaycan və türk xalqının ayrılığa son qoyandan sonra yaşadığı mü-

rəkkəb prosesləri işarələyir. Və bu proseslər təəccüb doğurmamalıdır.

Anarın qəhrəmanının müstəmləkəçi rejimdən yenidən sıyrılıb çıxan Azərbaycan insanının "türk qanlı" təbəqəsini simvollaşdırdığını nəzərə alsaq, lakin onu da nəzərə alsaq ki, hətta bu tipli insanların da alt şüurunda bir sovet adamına məxsus düşüncə sistemi yatır, onda prosesin mürəkkəbliyinin nədən və haradan qaynaqlandığını təxmin etmək olar.

Anar güzəştisiz təhlil aparır. Özü də, deyəsən, bu təhlillərini ciddi bir eksperimentlə əsaslandırmaq istəyir. İstanbulda işinin düzəlməməsi və ondan da daha artıq şəkildə maddi imkansızlıq Kərimi ömrü boyu düşmədiyi sıxıntıya salır: "Doğrudan da nə itim azıb mənim burada - yorğun-arğın, yarıac, pulsuz, hər şeydən bıqıb usanmış, min bir qayğıdan tük deyincə doymuş, ahıl bir kişi, nə idi belə təzə bir dolanışığın sevdasına uyub gəlmişdi bura?"

Yazıçını ən çox düşündürən budur ki, bu sonu görünməyən sıxıntılar Kərimi inandığı həqiqətlərdən geri çəkəcəkmi, onun düşüncəsində metamorfoza yarıdacaq, başqa sözlə, türk qanı, yoxsa bu qana qarışmış sovet təbliğatı qalib gələcək? Vəziyyətin sonrakı inkişaf mənzərəsi göstərir ki, hələ ki, Kərimin şüurunda sovet təbliğatından gələn daha çox aktivləşib, üstün gəlməyə başlayıb (İstər istəməz, Suqovuşanla bağlı xatirədə Kür-Araz münasibətlərindəki bir məqamı da xatırlamaq oluruq. Mənzərənin davamı belə idi: "Hətta adama elə gəlirdi ki, ayrı sürətlərlə axırlar. Gah Araz güc gəlir, Kürü itələyir, gah Kür qabarıb Arazı basdalayırdı"). Bəli, eynən Kür-Araz münasibətləri kimi Kərimin beynində çarpışma gedirdi və hələ ki, sovet düşüncəsindən gələn "türk qanı"nın dikələrini "başdalayırdı". Kərim düşündü: "Niyə hədəf keçmiş ömrünün bu son qısa qismini də boşuna xərcləmək istəyirdi? Niyə ömrü boyu həmişə kiməsə borclu olduğunu düşündüyünə yaşadı? Və bu borcdan nə zaman qurtulacaqdı? Kimə borclu idi ki? Hamıyamı? Nə vaxtacan özünü aldadacaqdı ki, hələ hər şey qabaqdadır, yaxud heç olmasa irəlidə nə isə, nə isə var? Heç nə yoxdu qabaqda. Arxada da heç nə olmadığı kimi... Puç yaşamış bir ömrün yükü vardı belində, belini əymişdi. Vəssalam, şüttamam".

İlk növbədə, onu qeyd edək ki, yazıçının insanın fikrindən keçənləri, yaşadığı ağrının ifadəsini bu qədər riyazi dəqiqliklə ifadə etmək bacarığı heyret doğurur. Ancaq indiki məqamda məsələ bu deyil. Kərimin fikrindən keçənlərin bu monoloqvari ifadəsi qəhrəmanın təbiətindəki çevrilməni göstərir. Bu məqamda Kərim Əsgəroğlu onun üçün müqəddəs olan bütün amal və əməllərdən əl çəkir. Nəinki əl çəkir, hətta onları "puç yaşamış bir ömrün yükü" hesab edir. Bu hallar Kərimi öz yolundan çıxarıb Çopur Cabbarların, Sədyarların yoluna salır. Onların əməllərinə və əqidələrinə bəraət verilir. Əsərdə bunun davamlı təzahürü ilə qarşılaşırıq. Qəhrəmanın maddi sıxıntıları artıqca (ürəyinin ağırları sistemik xarakter aldıqca) onun kamfortlu həyat şəraitində yaşayanlar haqqında ardıcıl düşündüyünü, bu cür yaşayışın cazibəsinə düşdüyünü görürük. Bu düşüncə sistemi Kərimin öz təbiətindən, xarakterindən uzaqlaşmaqda olduğunu göstərir. Biz qəhrəmanımızın fikrindən keçən aşağıdakı qənaətləri ürək ağrısı ilə qarşılarıq. (Bizim də ürəyimizin sancmaları sistemik xarakter alır): "Nə yaxşı ki, Sədyarın belə im-

kanı var, pulu var, hansı yolla qazanıb qazansın, halal xoşu olsun, əliaçıqdır, dostu darda qoyan deyil... Yaxşı ki, tərsliyə, höcətə uyub Sədyarla aranı vurma-mışam".

Bu cür qənaətlər əqidə, dünyagörüşü savaşımda Kərim Əsgəroğlunu "təslim aktı"nı imzalamağa aparır. Bir neçə səhifə sonra biz artıq bu "təslim aktı"nın imzalandığını şahidi oluruq: "Fikirləndirəndə, hər yerdən əli üzüləndə qərarlaşdırırdı: bəd başına Sədyardan xahiş edə-rəm, hər şeyi açaram ona, yəni onsuz da vəziyyətimdən agahdır, bəli, xahiş edə-rəm, məni qəbula salsın və bir dəfə, bir-cə dəfə şeytanın qıçını sındırıb mən də o arvad tualetinin yanına gedən yekəqarınlardan birinin qulağını kəsərəm... Sədyar əlbəttə onu başa düşəcəkdə. Kərimə elə gəlirdi ki, belə söhbət baş tut-sa Sədyar hətta sevinəcəkdə. Sədyar ki-

mi adamlar dünyada heç bir insanın sonunacan təmiz, ləkəsiz qalacağına inanmırlar. Geci-tezi var-deyə düşünürlər. Və düşündükləri gec-tez təsdiq olunanda sevinirlər, elə bil öz vicdanları üçün də bir təsəlli tapırlar".

Kərim Əsgəroğlunun pessimizə qapılmasını, bundan dolayı mövqeyində baş verən sapıntıları inkar etmək mümkün deyil. Bizi məsələnin başqa bir tərəfi daha çox düşündürür. Qəhrəmanın dalana dirənməsi və geri çəkilməsi oxucunu da pessimizmə aparır ki? Onun təmsil etdiyi xalqın gələcəyi ilə bağlı ümitsizlik təlqin etmir ki? Ədəbiyyat təsvir etdiyi situasiyanın neçəliyindən, ağırlığından asılı olmayaraq oxucusunu işığa doğru aparmalıdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən çıxış edəndə bizim düşüncələrimiz zülmətə qər qolmur ki? Çünki Kərim Əsgəroğlular, etiraf edək ki, gələcəyə gedən yolda bizim ən çox ümid bəslədiyimiz bir zümredir. Suallara cavab verməmişdən qabaq yazıçının qəhrəmanının nə üçün bu vəziyyətə düşməsi ilə bağlı analizlərinə diqqət yetirmək ehtiyacı var.

Yuxarıda qəhrəmanımız üçün səciyyəvi hesab etdiyimiz "türk qanlı" epitetindən çıxış edərək Azərbaycan ziyalısının daşılmalı olduğu keyfiyyətləri mü-təfəkkir filosofumuz Ə.Hüseynzadənin necə sıraladığına diqqət yetirək: "Türk qanlı, müsəlman etiqadlı, firəng fikirli, Avropa qiyafəli fədai!" Sonuncu xüsusiyyətləri bir tərəfə buraxıb Azərbaycan-türk ziyalısı üçün mütləq həqiqət kimi qəbul və zəruri hesab etdiyimiz birinci iki xüsusiyyəti bir də xatırladaq:

"Türk qanlı, müsəlman etiqadlı fədai (oxu: ziyalı - T.S.)". Anarın, təkcə Anarın yox, elə bizim də qəhrəmanımızın səciyyəsinə çatışmayan ikinci cəhətin - "müsəlman etiqadlı" məsələsinin üzərində sanıram ki, təfərrüatı ilə dayanma-ğa ehtiyac var. Bu ehtiyac ondan doğur ki, günümüzdə hətta ən nəcib sifətlərə malik olan Azərbaycan ziyalılığında belə ümumən götürəndə ən zəif cəhət budur. Bizim ziyalı dünyagörüşümüzün ən zəif halqası həqiqi İslam inancı daşıya

bilməməyimizdir, İslam dəyərlərini "milli sərvətimiz" (Heydər Əliyev) kimi qavraya bilməməyimizdir. İndiki halda bu çox aktual bir məsələdir və hesab edirəm ki, 1994-cü ildə yazıldığını nəzərə alsaq, "Otel otağı"nda bu tam yerində və vaxtında qaldırılmış məsələdir. Həm də düzgün bədii həll verilmiş məsələdir. Uzun illər ədəbiyyatşünaslığımızın bədii mətnləri İslam inancından təmizləyərək geniş oxucu kütləsinə təqdim etməsi bizim dünyagörüşümüzü iflic vəziyyətinə salmışdır. Kərim Əsgəroğlunun "bəd xəft sovet adamı" haqqında ki qənaətlərində yer alan və burada təkrar-uzun qayıtdığımız aşağıdakı mülahizə acı həqiqətdən xəbər verir: "Heç nəyə inan qalmaq, nə sosializmə, nə dinə, nə allaha, nə şeytana". Qəhrəmanın tam düzgün vurğuladığı kimi sovet tərbiyəsi almış insanları "milyonlarla insan"dan fərqləndirən bu cəhət bizim ən ağırlı yerimizdir. Qarşılaşdığımız fəlakətlərin hamısının mayasında, sözün həqiqi mənasında, İslam inancına sahiblə-nə bilməməyimizin müstəsna yeri var. Fikrimizcə, Kərim Əsgəroğlunun "bəd xəft"ndə bu amilin rolunun olması yazıçını da düşündürən bir məsələdir. Çünki qəhrəmanın vəziyyəti gərginləşdikcə, vəziyyətdən çıxış yolunun tapılması zərurətə çevrildikcə qəhrəmanın "Allah məsələsi"ne qayıdışı ardıcıl xarakter alır. Yazıçı yaratdığı obrazı bütöv görür, onun təbiətini tam təsəvvür edir və bədii əksətdirmədə bu bütövlüyə sadıq qalır. Kərim Əsgəroğlu, əlbəttə, Allaha inanır, ancaq "Kərim lap qədim sufilər sayağı insanı allaha tən bilirdi və ikisinin də mövcudluğuna şək-şübhə etməsə də, kimin kimi yaratdığından qəti əmin deyildi. Allahı insanı yaratmışdı, insanı allahı?". Sonuncu sual məsələyə Oktay Eloğlusayaq yanaşmadır. Əvvəlki mülahizələrində də, özünün etiraf etdiyi kimi, sufi şeirinin yanlış təlqinlərinin təsiri altındadır. Bütövlükdə onun Allaha inamı dünyəvi ədəbiyyatın, xüsusən bu ədəbiyyata ateist mövqedən təhlil verən ədəbiyyatşünaslığın təsiri altındadır.

Kərim Əsgəroğlu başqa bir məqamda Allahın varlığına "yüzə-yüz inandı-ğı"nı düşünsə də bir çox əlamətlər bu inancın tam olmadığını ortaya qoyur. Qəhrəmanın hər şeyi bilməsi ilə bağlı Allaha paxıllıq etməsi də, onun hər şeyi bilməsinə, ədalətli olmasına dair düşüncələrini "sa, sə" şəkilçisi ilə - şört şəklinə ifadə etməsi də bütün hallarda bu inancın bütöv olmadığını işarələyir. Düşdüyü çətin vəziyyətdə Allaha tam sığına bilmədiyi üçün ruhən yüngüllük tapa bilmir. Ruhi ağırlıq ruhi müvazinətini itirməsinə və ölümə üz bəüz qalmasına səbəb olur.

Birmənalı şəkildə təqdir olunmalı cəhət odur ki, hadisələrə verdiyi bədii təhlildə, qəhrəmanlarını təqdimdə yazıçı heç vaxt birtərəfliyə yol vermir. Situasiya öz mürəkkəbliyində təqdim olunur. Kərim Əsgəroğlunun düşdüyü vəziyyətə dözümsüzlüyündə öz xarakterindən qopa bilməmək xüsusiyyəti də görünür. Qəhrəman "sədyarlaşma"nı öz problemlərinin həll yolu kimi fikrindən keçirsə də, onun ruhu bu "qərarı" birmənalı qarşılamır. Yadımıza salaq bu "qərar"dan sonra onun düşdüyü ruhi vəziyyəti. Yazıçı bu vəziyyəti həssaslıqla izləyir: "Hava lap qaranlıq idi, amma Kərim qaranlıqda da hiss elədi ki, üzü pörtüb, qulaqları yanır. Fikirlərinin xəcaləti idi - üzünü qızardan?".

(Davamı 7-ci səhifədə)

AZƏRBAYCAN İNSANININ "AYRILAN YOLLARI" BƏDİ-PSIXOLOJİ TƏHLİL MÜSTƏVİSİNDƏ

(Əvvəli 5-ci səhifədə)

Heç şübhəsiz. Bu hal beyində qərarlaşan fikrə ruhun etirazı idi. Verdiyi qərardan sonra yüngülləşə, dərindən nəfəs ala bilməməsi, ürək ağrıların azalmaması, ən nəhayət, ölümünün gerçəkləşməsi bu etirazdan güc alırdı. Əslində "çevrilmə" prosesinin baş tutmaması, qəhrəmanın öz xarakterində qalaraq ölümə qədər getməsi bir çox ciddi səbəblərlə də bağlanır. Məsələn, qəhrəmanın təbiətinin büllur kimi saflığı, onun vətən sevgisi, Qarabağ problemləri ilə bağlı keçirdiyi ağır hisslər heç vaxt onu maddi rifahı önə çəkməklə bağlı düşünmək səviyyəsinə düşməyə qoymamış, həmişə ucalıqda saxlamışdır. Ölüm ayağında qızının vəziyyətinin, toyunun necə olacağı ilə bağlı keçirdiyi hisslər tam təbiidir. Ancaq bu məqamda diqqətimizi daha çox onun Şuşa sevgisi çəkir: "Şuşanı bir də görə bilməyəcəyəm. İnfarktlı o yüksəkliyə qalxa bilmərəm - bir gün ora qalxmaq imkanımız olsa da..." Məhz qəhrəmanın "Şuşa sevgisi", nə vaxtsa Şuşanı görmək imkanı olacağına dair içində baş qaldıran inam Qarabağ hadisələrinin, Xocalı faciəsinin, Şuşa ilə bağlı konkret təsvirlərin əsərin kompozisiya sistemindəki yerini düzgün təsvir etməyə imkan verir. Eyni zamanda, insanın ruhi müvazinətini saxlamasında vətən, yurd, torpaq sevgisinin rolunu üzə çıxarır.

Yaxın keçmişdə baş verən hadisələr qəhrəmanın onları tez-tez xatırlaması, unuda bilməməsi, baş verən hadisələrdən dolayı yaşadığı sonsuz iztirablar fonunda önə çıxır. Heç bir hadisənin də təfərrüatlı təsvirinə yer verilməmişdir. Ancaq iddia etmək olar ki, "Otel otağı" Qarabağ hadisələrinin, Birinci Qarabağ savaşının, Xocalı faciəsinin, Şuşanın itirilməsinin, ilk növbədə və ən əsası isə hadisələrdən dolayı ağrılarımızın, faciəli yaşantılarımızın sənətkarçasına və hətta klassikəsinə ifadəsini verən bir əsərdir. Əlbəttə, bir daha təkrar edirik ki, hadisələrlə bağlı heç bir təfərrüatlı təsvir yoxdur, bunun əvəzində ən səciyyəvi detallarla, çox dərin ümumiləşdirmə gücünə malik ştrixlərlə hadisələrin mahiyyətini açmaq üsulu var.

Xocalı faciəsinin bütün dəhşətlərini yaşayan Lətifənin Kərim Əsgəroğluna dediklərinə diqqət yetirək, ancaq bundan da qabaq Lətifənin baş vermiş hadisələri hansı şəraitdə dilə gətirdiyini göz önünə gətirək: "Ermənilər dörd gün vaxt verdilər ki, hamı Xocalıdan çıxıb getsin. Aldatdılar bizi. İki-üç saatdan sonra atışma başladı. Özümüzünkülər də aldatdı bizi". Bu üç cümləlik informasiya, xüsusən sonuncu cümlə Xocalı hadisələri ilə bağlı bildiklərimizə qarışdırıb bizim düşüncələrimizi yalnız üföqlərə qədər aparmır və eyni zamanda ruhumuzu didir.

Əsərdə Xocalı dəhşətlərini yaşayıb, tam təsadüfən sağ qalan qohumu Lətifəni görəndə Kərim Əsgəroğlunun fikrindən keçənlər özü bir tərəfə qalsın, oxucunun bütün varlığını sarsıdır: "Kərim Lətifəyə baxıb düşünürdü - iztiraba heykəl qoyulsa- bu qadının heykəlini yapmaq lazımdır. Daha doğrusu, Lətifənin özü canlı heykəl idi- tələf olmuş ailənin qaxaca, ağaca dönmüş dərd heykəli". Bu "dərd heykəli" oxucu əzabını son həddə çatdırır. Ancaq, sən demə, Xocalı faciəsində bu xocalıların yaşadığı əzabın son həddi deyilmiş. Yazıçı, deyər bilmərəm, bu təsvirləri qələmə alarkən ürəyini necə mühafizə eləyib, bu barədə qabaqlayıcı nə tədbir görüb, ancaq onu deyər bilmərəm ki, aşağıdakı təsvir oxucuya iztirabın ölçülə bilməyən dərəcəsini yaşadır. Lətifənin dediklərindən: "Kamal (əri - T.S.) dedi ki, sən qonşu Bilqeyis arvadla çıx kənddən. Biz burada qalacağıq. Axıracan vuruşacağıq. Rızılı olmadım. Balacanı - Səmayəni, qızımı deyirəm - Bilqeyis arvada tapşırıdım, özüm qaldım. Əvvəlcə Adili vurdular, sonra Kamalı... Eşitdim ki, meşədə Bilqeyis arvadı da vurublar, amma uşağa güllə dəyməyib. Düşdüm meşələrə, iki gün gecə-gündüz axtardım Səmayəni, axır tapdım meyitini. Güllə dəyməmişdi. Donub ölmüşdü. Qarın içində iməkləyib, iməkləyib tifil, sonra do-

nub ölüb. Balaca əlləri eyzən tikan içində idi. Tikanların hamısını bircə-bircə çıxartdım, qəbir qazıb basdırdım balamı".

Anarın qəhrəmanı ömrün hər keçən anını, dəqiqəsini, gününü Şuşa həsrəti ilə yaşayır, Şuşa ilə keçirir, "Şuşa qarış-qarış, qoxu-qoxu, səs-səs Kərimin içində canlanır", "Şuşanı beş duyumunun beşiyə də hiss edir". Belə ağırlı yaşantılarının bir məqamında Gövhər ağa məscidini xatırlayır, Gövhər Ağanın bacısı Ağabəyim ağanın Şuşa həsrətli, Şuşa nisgilli misralarını xatırlayır. "Heç bilmirəm ömrüm necə gəldi, necə getdi" misralarının təsiri altından isə heç cürə çıxıb bilmir və bu təsir altında fikirləşir: "Nə qərribə şeydir şeir, - bir misrayla nəsrin bir hekayədə, ya romanda deyər biləcəklərini deyir". Bu fikrin təsiri ilə biz də fikirləşirik ki, söhbət, deyəsən axı, heç də şeir, ya nəsr məsələsi deyildir. Söhbət axı, deyəsən, istedad məsələsidir. Bu danılmaz faktdır ki, Azərbaycan şeirində bir romanın materialını bir neçə misraya yerləşdirən istedadlar var. Məsələn, mən həmişə Rəhim Rövşənin:

Kimisi nəğməli, sazlı,
Kimisi başı qapazlı,
Kimisi paltar-palazlı,
Kimisi çıpaq boğulur.

- misralarını oxuyanda həmişə fikirləşmişəm ki, roman təfəkkürü ancaq bu janra xas xüsusiyyət deyildir, bilavasitə üslub və istedad məsələsidir.

"Otel otağı"nda istedad və üslubun bu tipinin parlaq təzahürləri görünür. Fikirləşirik, görəsən, yazıçı özü fərqi qəndirmir ki, yetmiş səhifədən ibarət mətnin içində neçə romanın materialını sığdırıb. Bu məqamda istərdim ki, oxucu ən azı əsərdə yer alan türk xanının çinlilərə əsir düşməsi və on üçüncü əsrə aid rus salnaməsində iki türk xanı ilə bağlı tarixi rəvayətləri xatırlasın. Bu rəvayətlərin hər birinin mayasında bir roman materialının gizlənməsi haqqında düşünmək olar, "Otel otağı"nın oxucuya tələqin etdiyi fikirlərin meydanının üföqlərə qədər genişlənen mənasını dərk etmək olar. "Qarın içində iməkləyib, iməkləyib, sonra donub ölən tifil" epizodundakı ağrının, ağrıdan mayalanan mənanın necə bir romana süjet verər biləcəyini təsvirə gətirmək olar.

Bu sətirlərin müəllifinin arsenalında onlarla, bəlkə yüzlərlə roman mətninin təhlili var, dünya nəsrindən neçə-neçə əsərin mütaliəsi var. Biz heç bir əsərdə vətən sevgisinin, yurda bağlılığın, qadın fədakarlığının aşağıdakı həddi ilə rastlaşmamışıq. Lətifənin dediklərindən: "Arvadlar söz qoyduq ki, mina tarlasına gedək, özümüz partlayaq, tanklarımız üçün yol açaq". Azərbaycan qadınının torpaq uğrunda ölümə qədər getmək əzmini bu cümləni bir dəfə oxumaqla qavramaq, dərk etmək mümkün deyil. Bu cümlənin üstünə ağrıya-ağrıya, ağlaya-ağlaya, dərddən qurd kimi ulaya-ulaya dönmə-dönə qayıtmaq lazım gəlir. Qayıtmaq lazım gəlir ki, bizi doğan anaların kimliyini dərk edək. Qəhrəmanımızın yurd sevgisinin, yaddaşının Şuşa təbiətinin xəritəsinə çevrilməsinin haradan, nədən qaynaqlandığını başa düşək. Başa düşək ki, "Otel otağı"nı yazan müəllifin hüdudsuz Şuşa sevgisi, hüdudsuz Şuşa ağrısı, onun təbiətinə, flora və faunasına bələdliyi haradan, nədən qaynaqlanır. Başa düşək ki, teleçixışlarının birində "son illərdə yazdığım əsərlər arasında ən çox xoşuma gələn "Otel otağı"dır" deyən müəllifin sözlərinin altında hansı əsrarəngiz mənalər yatır. "Məşhur ingilis şərqşünası Corc Luisin təklifi və təşəbbüsüylə" "yeni kəşf edilmiş asteroidlərdən birinə" Kərim Əsgəroğlunun adının verilməsi haqqında qəzet xəbərinin əsərin sonunda yer alması "bu əsrarəngiz mənalər"ın sərhəddini nəhayətsizliyə qədər genişləndirir. Eyni zamanda müəllif mövqeyinin Azərbaycan ziyalısının Kərim Əsgəroğlunun yolunu getməklə, bu yoldan çəkilməməklə, hətta onu daha əzmlə davam etdirməklə müəyyən olduğunu əks etdirir. Biz də bu mövqeyə bütün varlığımızla şərikik, çünki müəllif millətini gələcəyə aparacaq yolun perspektivini dəqiq müəyyənləşdirir.